

Tannhelse sekretæren

Tannhelsesekretærer
Vinner i trygderetten

Yngvar Åsholt
NAV med selvkritikk

Nasjonalt kunnskapssenter
Kartlegging av kvikksølv-forskning

- > Vasker!
- > Smører!
- > Autoklaverer!

x 6

DAC Universal vasker, smører og autoklaverer dine turbiner og vinkelstykker på 12 minutter. Nå finnes det også adapter for EMS scalerhåndstykke. ENKELT, SMIDIG OG ØKONOMISK.

DAC Universal

Innhold

Medhold i Trygderetten

Side 8

Uenighet i medisinske miljøer

Side 12

NAV med selvkritikk

Side 20

Annet innhold:

Leder	5	Kongress i mars	17
Smånytt	6	Konferanser og temadager	
Medhold i Trygderetten	8	i 2011	18
Uenighet i medisinske miljøer	12	Medlemsmøter og nyheter	19
Kvikksøveksponeering i tannhelsemiljøet	14	NAV med selvkritikk	20
Parat og ThsF fokuserer på yrkesskade	16	Forskning på kvikksølvskader	22

Medlemsblad for
Tannhelsesekretærenes Forbund (ThsF),
Stiftet 23.01.2007.
Tilsluttet Parat (YS).

Utgis av:
Tannhelsesekretærenes Forbund
(ThsF)/Parat.
Parat, Pb 9029, Grønland
0133 OSLO

www.parat.com
www.thsf.no

Besøksadresse:
Brugata 19, Grønland, Oslo
Telefon: 21 01 36 00
Telefaks: 21 01 38 00

Leder av Tannhelsesekretærenes Forbund:
Gerd Bang-Johansen
Telefon: 21 01 37 70
Mobil: 984 88 100
gerd.bang.johansen@parat.com

Ansvarlig redaktør:
Gerd Bang-Johansen

Redaksjon:
Media Solution AS,
Postboks 9393, Grønland,
0134 Oslo.

Forsidefoto:
Trygve Bergsland

Redaktør:
Trygve Bergsland
Telefon: 905 85 639
trygve@media-solution.no

Annonser:
Tlf. 905 85 639
salg@media-solution.no

Layout:
Signus
Telefon: 470 28 038
grethe@signus.no

Trykk:
BK Grafisk AS
Telefon: 33 48 59 00

ThsF
Tannhelsesekretærenes Forbund

ISSN:1504-5714

Abonnement:
Media Solution AS,
Tlf. 905 85 639,
abo@media-solution.no

Har du Kundeavtale med NDD er du i de beste hender

gromtgress.no Foto: iStock

Som avtalekunde hos NDD er du sikret en ansvarfull leverandør med engasjerte medarbeidere som introduserer deg for nyskapende produkter og løsninger.

- n utvidet garanti på utstyr
- n gratis prosjektering ved kjøp av utstyr
- n bonus på reparasjon av roterende instrumenter
- n utlånsutstyr når ditt eget er til reparasjon, prioritet og rabatt til avtalekunder
- n prioritet og rabatt på kurs i NDDs regi
- n enkel økonomi – én faktura pr måned
- n gunstige rabatter på forbruksvarer
- n månedlige supertilbud

NDD – en del av Plandent

Kvikksølv-saken – ett skritt videre

Oppstarten på arbeidsåret 2011 har for vår del i stor grad blitt preget av de to dommene fra trygderetten. To tannhelsesekretærer fikk medhold i ankesaker mot NAV. Basert på tilgjengelig forskning har trygderetten vurdert det som overveiende sannsynlig at de to tannhelsesekretærene har blitt påført en yrkesskade på grunn av deres arbeid med kvikksølv.

Saken fikk svært stor oppmerksomhet i media, og fra mange hold har vi blitt gratulert med det som oppfattes som en seier for vår mangeårige kamp i denne saken. Vi har fått mange henvendelser fra Sverige og Danmark som vil ha støtte til sine kampsaker. Vi har blitt intervjuet i en rekke medier. Hovedfokus i intervjuene har vært

- Vi har fått et rettslig medhold på at arbeid med kvikksølv på tannlegekontor kan være årsak til yrkesskade
- Tannhelsesekretærer får opplevelsen av å bli trodd i sine saker
- Vi har fått et solid grunnlag til å fortsette arbeidet

- for det gjenstår mye hardt arbeid før vi virkelig kan sies at vi har lyktes!

Vi skal ha følgende fokus i vårt videre arbeid:

Vi skal styrke vår kontakt med NAV. De er i ferd med å gjennomføre en internvurdering av sine rutiner og beslutninger. Vi håper og tror at det vil komme positive endringer. Vi vil kreve at alle saker – som i mange tilfeller har ligget i årevis, blir vurdert på nytt, i lys av dommene i trygderetten. Vi skal ikke være veldig opptatt av å kritisere NAVs saksbehandlere, som har hatt vanskelige rammer for sitt arbeid, men først og fremst være opptatt av konstruktiv støtte, slik at vi kan få hurtig og kvalitativ saksbehandling i fremtiden - og rettfærdige, individuelle beslutninger i hver enkelt sak.

Vi skal fortsette å påvirke politikere og byråkrater. Vi opplever en forståelse for at det kan være behov for å endre det grunnleggende regelverket. Det vi har nå er skrevet for en annen tid, hvor det var arbeiderne i kjemikalieindustrien som skulle beskyttes. I nyere tid har det kommet til andre yrkesgrupper som har vært, og stadig er utsatt for kjemikalier og løsemidler. Vi skal bidra til at regelverket blir

oppdatert, slik at det gir et godt grunnlag for forebyggende arbeid, og for behandling av saker som måtte komme opp i fremtiden. Vi har hatt et nært samarbeid med stortingsrepresentant Laila Dävøy (KrF), som vil fremme en interpellasjon om saken for Stortinget 10. februar.

Vi skal opprettholde den gode og konstruktive kontakten med media. Den kritiske journalistikk som Brennpunktredaksjonen har utført om kvikksølv-saken har vært helt avgjørende for den fremgang vi har hatt. Det har da også gitt dem en høyst velfortjent SKUP-pris. Vi skal fortsatt være aktive og tilgjengelige i vårt forhold til alle media.

Vennlig hilsen
Gerd Bang-Johansen
Leder

Risikofyllt tannbehandling

Risikoen for hjerneslag og hjerteinfarkt øker forbigående i ukene etter omfattende tannlegebehandling i følge en artikkel i Tidsskrift for Den norske legeforening.

I en amerikansk studie ble 650 pasienter som var blitt utskrevet fra sykehus etter sitt første hjerneslag og 525 utskrevet etter sitt første hjerteinfarkt i perioden 2002 til 2006 kontrollert. Alle hadde gjennomgått tannlegebehandling minst 24 uker tidligere. Forekomsten av hjerneslag eller hjerteinfarkt var høyere de første fire ukene etter tannlegebehandling enn i noen annen tidsperiode og avtok så til utgangspunktet innen seks måneder. Professor Ingar Olsen ved Det odontologiske fakultet bekrefter at man kjenner til lignende tilfeller her i Norge.

Kilde: tidsskriftet.no

Avslører overgrep

Barnevernet i Østfold har i følge NRK de siste årene mottatt en rekke bekymringsmeldinger fra tannhelsetjenesten i fylket. Tannlegene i Østfold er med i et prøveprosjekt - der de ser etter tegn til mulige overgrep når de undersøker barns tenner. – Ofte så er det sånne ting man kvier seg for å ta opp. Nå har det blitt veldig enkelt, for nå sender vi en bekymringsmelding til de som skal ha den, sier tannlege Knut Backe til NRK. Det kan være ting som blåmerker, skader, og at barnet ikke møter til time som kan føre til en bekymringsmelding. De siste tre årene har tannlegene i fylket skrevet 824 meldinger. Av dem har 23 saker havnet hos barnevernet.

Kilde: nrk.no

50 år i Buskerud

27. januar 1961 ble det ved kongelig resolusjon bestemt at folketannrøkt skulle innføres i Buskerud, som det åttende av landets fylker og det første på østlandsområdet.

I dag dekker tannhelsetjenesten i Buskerud fylkeskommune 78 000 av fylkets innbyggere med 40 tannklinikker fordelt på alle kommunene. Den femte klinikkhjelpersken, nå tannhelsesekretæren, som ble ansatt i fylket var Margot Skarpaas som ble ansatt i Flesberg. Hun arbeider fremdeles i tannhelsetjenesten på Kongsgårdmoen tannklinik og har vært ansatt i 48, av de 50 årene som har gått.

I følge fylkestannlege Berit Binde vil selve 50 årsmarkeringen finner sted i slutten av september med jubileumsseminar for tjenestens ansatte og gjester i Drammen. Tema for seminaret vil være Fortid – nåtid og framtid. En jubileumsbok skal også være under utarbeidelse.

Billig i Thailand

Tusensvis av nordmenn setter seg i tannlegestolen i utlandet for å fikse tennene til en billig penge i følge Aftenposten. Mange drar til Europeiske land som Ungarn, Polen, Estland og Spania, mens andre drar helt til Tyrkia og Thailand for å ruste opp smilet. Dr. Tapasit Prapawiwat på StudioSmile i Pattaya,

forteller til Aftenposten at de behandler rundt 1000 nordmenn i året.

Avisen advarer samtidig mot problemer ved handel over landegrensene. Mathieu Veulemans som jobber for Forbruker Europa forteller til avisen at de mottar en rekke klager fra nordmenn som har forsøkt å fikse tennene sine i Europa, blant annet i Spania og Polen. Veulemans sier det er viktig å gjøre et grundig forarbeid før man bestemmer seg.

Kilde: Aftenposten

Informasjonsmaterieill

Alle landets tannlegekontor skal nettopp ha mottatt brosjyrer og plakater fra HELFO. Dette med pasientinformasjon som viser hvem som kan få støtte fra folketrygden til tannbehandling.

Regelverket i folketrygden om stønad til tannbehandling kan være vanskelig å forstå og hvilke blanketter som skal leveres i hvilke tilfeller, er ikke alltid helt opplagt. For å gjøre det litt enklere å veilede pasientene har HELFO laget både plakat og brosjyre som nå er sendt ut. Dersom du mangler noe av dette kan du bestille mer på www.helfo.no.

Tann smerter

Tannpleier og stipendiat Kari Elisabeth Dahl ved Det odontologiske fakultet ved Universitetet i Oslo har undersøkt i overkant av 150 personer mellom 68 og 77 år som bor i Nord-Trøndelag. Undersøkelsen indikerer at nesten halvparten av nordmenn i tidlig pensjonistalder sliter med tann smerter.

Fysisk smerte var det hyppigst meldte tannproblemet, og 43 prosent av deltakerne slet med dette. 28 prosent sa at tannproblemene ga et psykologisk ubehag. Det var sammenheng mellom egenmelding om dårlig tannhelse i form av utilfredshet og klinisk dårlig tannhelse.

Kilde: dagensmedisin.no

Samisk DVD om tannhelse

I fjor ble det lansert en opplysnings-DVD om tannhelse rettet mot foresatte til barn og unge med fremmedspråklig bakgrunn. «Happy Teeth» er navnet på DVD-en som inneholder to korte opplysningsfilmer. I fjor forelå den på 15 språk. Nå er den, etter oppfordring fra Helsedirektoratet, også produsert på nordsamisk.

Den ene filmsekvensen omhandler tannhelsetjenester i Norge og gir informasjon om de rettigheter en har i forhold til tannpleie. Den gir også enkle og gode råd om stell av barns tenner og et inntrykk av hva som skjer når en går til tannkontroll hos en tannpleier. Den andre sekvensen viser hvordan en kan holde unge tenner friske. Her rettes søkelyset på kosthold og tannhelse. Eksemplarer kan bestilles på tannvern.no.

Kilde: vaf.no

Skattefradrag

Det nærmer seg tiden for levering av ligningen og Aftenposten minner om de nye reglene knyttet til skattefradrag for utgifter til tannlege. Generelt kan tannsykdommer gi rett til fradrag, men ikke behandling av hull i tennene.

Har du en varig tannsykdom og har merutgifter på over 9180 kroner, kan det gi deg lavere skatt. Det er ingen øvre beløpsgrense. Legeerklæring eller attest fra tannlege er nødvendig for å få fradrag. Du kan levere selvangivelsen elektronisk, men legeerklæringen eller attesten fra tannlegen må sendes i posten. Det er ikke nødvendig å sende inn kvitteringer, men ta vare på dokumentasjon av utgiftene, slik at du kan sende det inn hvis skattekontoret spør.

Kilde: Aftenposten

Ventet i over ett år

Verstingen blant helseforetakene når det gjelder å bryte behandlingsgarantien er Helse Nordmøre og Romsdal. Her er det 237 pasienter som har ventet på behandling i over ett år. 214 av disse pasientene har fått garanti om tannbehandling for over ett år siden. Alle er nå lovet behandling innen 1. mars.

Helse Midt-Norge har ansvaret for spesialisthelsetjenesten for 673 364 innbyggere i de tre fylkene Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal. Administrerende direktør Gunnar Bovim går langt i å garantere at helseforetaket ikke skal ha noen brudd på fristene ved utgangen av 2011.

Kilde: rbnett.no

Null hull

Fylkestannlege, Bjørn Ellingsæter, i Oppland er fornøyd med utviklingen av tannhelsen i fylket. Statistikk han presenterer viser at i 2010 hadde hele 84 prosent av fylkets femåringer null hull i tennene.

Bruk av fluortannkrem to ganger om dagen er den viktigste grunnen til at færre barn får hull i tennene. Statistikken viser at vi får flest hull fra vi er 12 til 18 år. 18-åringene i Oppland har i gjennomsnitt 4,5 tenner som er behandlet.

Kilde: hadeland.net

Tannhelsetjenesten og samhandlingsreformen

Vest-Agder fylkeskommune mener den fylkeskommunale tannhelsetjenesten må inn i lovgrunnlaget for samhandlingsreformen. Helse- og omsorgsdepartementet har sendt ut til høring et forslag om ny kommunal helse- og omsorgslov. Den skal, sammen med forslaget til ny folkehelselov, erstatte kommunehelsetjenesteloven, sosialtjenesteloven og lov om fylkeskommuners oppgaver i folkehelsearbeidet.

Fylkeskommunen mener at lovforslaget bør inneholde plikten til samarbeid med tannhelsetjenesten i lovteksten, slik den gjør i forhold til spesialisthelsetjenesten og psykisk helsevern.

Seier i trygderetten

I desember vant to tannhelsesekretærer sine saker i trygderetten. Dette er de to første innen norsk tannhelse som får erstatning for kvikksølvforgiftning på arbeidsplassen.

Av: Trygve Bergsland

Oliva Rød fra Aukra i Møre og Romsdal vant den første saken 10. desember og er den første kvinnen med kvikksølvskader som blir trodd av trygderetten. Retten legger til grunn at Rød frem til 1980 fremstilte amalgam manuelt. Oliva fortalte retten hvordan hun blandet kvikksølv i flytende form og sølvpulver til amalgam. Retten legger til grunn at forklaringen hennes stemmer med de opplysninger som professor Bjørn Hilt ga retten i sin utredning om tannhelsepersonell og kvikksølveksponering.

Kvikksølvforgiftning

Retten har lagt til grunn at tilvirkningen av amalgam ble foretatt manuelt frem til ut på 1980-tallet. Dette innebar ifølge retten at tannlegesekretærene innåndet kvikksølv damp.

Tannhelsesekretærene gned dessuten den ferdig tilblandede amalgamen i hendene. Tannhelsepersonell ble også eksponert for kvikksølv som var sølt under tilvirkningsprosessen av amalgam. Retten legger til grunn at dette var tilfelle selv om hun ikke arbeidet med fremstilling av kobberamalgam. Hun har likevel blitt eksponert for kvikksølv damp fordi kvikksølv er flytende og fordampes i romtemperatur. Retten har benyttet dokumentasjon fra Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) som viser at kvikksølv ved innånding lagres i hjernen og i nyrene. Som følge av dette har Oliva Rød ifølge retten blitt påført nevrologiske problemer, utbrenthetsfølelse og skjelvinger.

Retten flertall har lagt avgjørende vekt på professor Hiltts erklæring, og er kommet til

at det må anses som tilstrekkelig sannsynliggjort at Rød har symptomer som er forenlig med den lette varianten av kvikksølvforgiftning (mikromerkurialisme) i den tid hun var eksponert. Flertallet i retten har også kommet til at det må anses tilstrekkelig sannsynliggjort at hun etter å ha sluttet å arbeide som tannlegesekretær har hatt symptomer som er forenlig med en følger tilstand etter en slik forgiftning.

Retten har funnet det utvilsomt at Røds tilstand, da hun arbeidet som tannlegesekretær og i ettertid, har varige plager etter mikromerkurialisme som må anses å falle inn under yrkessykdomsforskriftens paragraf 1 bokstav A – sykdom – «Sykdommer som skyldes forgiftning eller annen kjemisk påvirkning». Retten er også kommet til at noen av de

symptomene Rød har i dag, må anses som følgeplager etter mikromerkurialismen. Dette gjelder først og fremst symptomene med økt tretthet og kognitive funksjonsproblemer.

Sykehistorie

Rød ble sykmeldt og måtte slutte som tannhelsesekretær i 1992. Diagnosen for sykdommen var fibromyalgi, nedsatt hørsel. Rød hadde i lang tid vært plaget med søvnvansker, smerter i muskler, visshetsfølelse i muskler, nedsatt konsentrasjon, kvalme og svimmelhet og i tillegg hatt nedsatt hørsel og benyttet høreapparat.

Som følge av dette har Rød i forbindelse med yrkessykdomssaken påberopt seg helseskader etter å ha blitt eksponert for kvikksølv. Hun har dessuten

Oliva Rød
Foto: Roar Halten/NRK

påberopt seg eksponering av fremkallingsvæske og godkjenning i forhold til forverring av sin nedsatte hørsel som yrkesbetinget hørselsskade under henvisning til at hun var blitt utsatt for støy fra tannlegebor. Rød har dessuten fremmet krav om menerstatning.

Rød forteller til retten at hun ble ansatt i full stilling ved skoletannklinikken i mars 1963, men hadde allerede jobbet samme sted uten fast stilling fra 1962. Rød fortalte retten at hun tidlig fikk store problemer med konsentrasjonen og ofte ikke klarte å følge med i samtaler eller huske hva som ble sagt. Hun forteller at hun har benyttet høreapparat siden hun var 28 år og ofte skyldte på hørselen når det ble vanskelig å forklare konsentrasjonsproblemene.

Hun forteller at hun gjennom mange år slet med mange sykmeldinger og attføring før hun ble 50 prosent uføretrygdet i 1984. Hun arbeidet etter dette fire timer daglig, men var i lange perioder fortsatt sykmeldt og sluttet som tannhelsesekretær i 1992.

Juridisk – ikke medisinsk-faglig

For å kunne avgjøre om en person har fått symptomer som utgjør et karakteristisk sykdomsbilde i folketrygdlovens forstand i relasjon til en yrkesbetinget skadelig påvirkning, må man først få klarhet i hvilke skadelige stoffer vedkommende har vært utsatt for i sitt yrke og hvilken skadelig effekt disse kan ha. Retten påpeker at det dreier seg om et juridisk spørsmål og ikke et

medisinsk-faglig spørsmål. Det er trygdeforvaltningen som skal avgjøre krav etter folketrygdloven. Retten bemerker at det synes som medisinerne ikke har fått en juridisk tilfredsstillende redegjørelse fra NAV med hensyn til hvilke trygderegler som gjelder for godkjenning av yrkessykdommer likestilt med yrkesskade.

Folketrygdloven paragraf 13-4 lyder slik:

«Visse yrkessykdommer som skyldes påvirkning i arbeid, klimasykdommer og epidemiske sykdommer skal likestilles med yrkesskade». Departementet gir forskrifter om hvilke sykdommer som skal likestilles med yrkesskade. Sykdom som angitt i forskriftene skal godkjennes som yrkesskade dersom

- a) Sykdomsbildet er karakteristisk og i samsvar med det som den aktuelle påvirkningen kan framkalle.
- b) Vedkommende i tid og konsentrasjon har vært utsatt for den aktuelle påvirkningen i en slik grad at det er en rimelig sammenheng mellom påvirkningen og det aktuelle sykdomsbildet.
- c) Symptomene har oppstått i rimelig tid etter påvirkningen.
- d) Det ikke er mer sannsynlig at en annen sykdom eller påvirkning er årsak til symptomene.

Det er et vilkår at påvirkningen som omtalt under punkt «b» har skjedd mens vedkommende var yrkesskadedekket. Etter folketrygdloven er det bare visse sykdommer som kan likestilles med yrkesskade. I lovteksten har lovgiver brukt

Bjørn Hilt. Foto: Trygve Bergsland

betegnelsen yrkessykdom, men forgiftninger kan også likestilles med yrkesskade. Departementet er gitt fullmakt i loven til å gi forskrifter om hvilke sykdommer som skal likestilles med yrkesskade. Fullmakten gjelder ifølge retten også forgiftninger og andre tilstander.

Usunne arbeidsforhold

Rød forteller at i alle de årene hun arbeidet ved skoletannklinikken i Aukra kommune holdt de til i et lite klasserom på skolen som ikke var mer enn omtrent 20 kvadratmeter, og det fantes ikke ventilasjon. På 60-tallet var det svært mye karies blant barn og unge, og rekorden de hadde i fylte flater i tennene var 64 hver dag. Det var derfor mye amalgam og kvikksølv som ble knadd i hendene og behandlet i løpet av en arbeidsdag. I tillegg til arbeidet med amalgam hadde hun ansvaret for sterilisering av instrumenter, tok røntgenbilder og fremkalte dem. Hun brukte ikke hansker når hun var i kontakt med fremkallingsvæske.

Ledelsen i kommunen har uttalt at i dag ikke kjenner til arbeidsforholdene ved skoletannklinikken den gang. Kommunen viser til at det den gang ikke var vanlig å gjennomføre undersøkelser vedrørende støy og kjemikalier. Kommunen har imidlertid erkjent at ventilasjonsanlegget var dårlig den gang. Fylkestannlegen har opplyst at han kan stadfeste at Rød ble utsatt for høyfrekvent støy fra tannlegebor i den tiden hun arbeidet ved tannklinikken. I dag finnes det ikke tilgang på opplysninger om grad av støypåvirkning fra dette tidsrommet.

Retten avgjørelse

Retten viser til at professor Bjørn Hilt har konkludert med at det til tross for atskillige undersøkelser i helsevesenet ikke har lyktes å finne noen annen mer nærliggende årsak til Røds symptomer og plager, og godkjenner hennes plager som yrkessykdom likestilt med yrkesskade. Retten mener at plagene hennes i dag i form av økt tretthet og

kognitive funksjonsproblemer godkjennes som symptomer på følgeskader etter

mikromerkurialisme. Retten har med dette godkjent yrkessykdom forårsaket av kvikksølv.

Cavident AS

En litt annerledes dental leverandør

Narverødv. 47. PB 35,3113 Tønsberg
Tlf. 33 03 65 55
Fax. 33 03 65 56
E-post: cavident@cavident.no
www.cavident.no

Stort vareutvalg – gunstige priser – god service.
Kontakt oss for en hyggelig prat.

Utdannelse som tannhelsesekretær – velg riktig skole

Under finner du en oversikt over skoler i Norge som tilbyr utdanning som tannhelsesekretær. Utdannelsen gir deg muligheter til en trygg og god jobb som tannhelsesekretær i private klinikker, statlig (de odontologiske fakultetene, fengsel, forsvaret), Spekter (kjevekirurgisk avdeling ved sykehusene), kommunalt (de offentlige tannklinikkene) og på dental depotene.

Utdanningen er 3-årig videregående skole: VG 1 - helse og sosialfag, VG 2 – helseservicefag og VG 3 – tannhelsesekretær. Etter bestått eksamen får du etter søknad autorisasjon som tannhelsesekretær.

Kun skolene under gir formelt grunnlag og rett til autorisasjon i forhold til å kunne bruke tittelen tannhelsesekretær.

Oslo

Sogn vgs

sogn.vgs.no
sognvgs@ude.oslo.kommune.no

Sognsveien 80, 0855 Oslo
Kontaktperson: Kari Nordman
Tlf.: 23 46 57 00 Faks: 23 46 57 01

Østfold

Malakoff vgs

malakoff.vgs.no
malakoff.vgs@ostfoldfk.no

Dyreveien 9, 1532 Moss
Kontaktperson: Kari Nordman
Tlf.: 69 24 22 00 Faks: 69 24 22 01

Buskerud

Åssiden vgs

assiden.vgs.no
asvs@skole.bfk.no

B. Kjelsbergsvei 267, 3028 Drammen
Kontaktperson: Kari Nordman
Tlf.: 32 24 61 00 Faks: 32 24 61 10

Vest-Agder

Kvadraturen vgs

kvadraturen.vgs.no
kvadraturen.skolesenter@vaf.no

Tollbodgt 75, 4604 Kristiansand
Kontaktperson: Kari Nordman
Tlf.: 38 07 73 00 Faks: 38 07 73 01

Vestfold

Sandefjord vgs

svgs.vfk.no
sandefjord.vgs@vfk.no

Krokemoveien 2- 4, 3214 Sandefjord
Kontaktperson: Kari Nordman
Tlf.: 33 48 85 00 Faks: 33 48 86 21

Rogaland

Bergeland vgs

bergeland.vgs.no
bergeland-vgs@rogfk.no

Vaisenusgt. 50, Tanke Svilandsgt. 73
Kontaktperson: Kari Nordman
Tlf.: 51 84 22 00

Hordaland

Åsane vgs

avs.hfk.no
post.aav@post.hfk.no

Åsamyrane 289, Nyborg Åsane
Kontaktperson: Kari Nordman
Tlf.: 55 95 69 00 Faks: 55 95 69 69

Sogn og Fjordane

Øyrane vgs

oyrane.vgs.no
postmottak.oyranevgs@sfj.no

Øyravegen 1, 6800 Førde
Kontaktperson: Kari Nordman
Tlf.: 57 82 59 20 Faks: 57 82 59 21

Møre og Romsdal

Borgund vgs

borgund.vgs.no

Yrkeskolevegen 20, 6011 Ålesund
Kontaktperson: Kari Nordman
Tlf.: 70 17 00 00 Faks: 70 17 00 01

Nord-Trøndelag

Levanger vgs

levanger.vgs.no
levanger.vgs@ntfk.no

Kirkegata 1, 7600 Levanger
Kontaktperson: Kari Nordman
Tlf.: 74 08 60 00 Faks: 74 08 60 11

Troms

Breivika vgs

breivika.vgs
breivika.vgs@tromsfylke.no

Breiviklia 1, 9019 Tromsø
Kontaktperson: Kari Nordman
Tlf.: 77 78 88 00

Uenighet og uklarhet

I ulike saker knyttet til kvikksølvskader er det ifølge professor Hilt uenighet mellom ulike profesjoner. NAV benytter ofte nevrologer, noe arbeidsmedisinere mener er galt, og at denne yrkesgruppen ikke evner å se helheten i et sykdomsbilde.

Av: Trygve Bergslund

I saken til Oliva Rød har det også vist seg uenighet og ulike konklusjoner fra to forskjellige arbeidsmedisinere. Ifølge dommen i trygderetten har overlege Oddfrid Aas ved St. Olavs Hospital – arbeidsmedisinsk avdeling, konkludert med at sykdomsbildet til Oliva Rød er meget sammensatt. Aas skriver at selv om det rapporteres om kognitive symptomer som for så vidt er forenlig med resultatene fra noen epidemiologiske studier på kvikksølveksponerte, er dette uspesifikke symptomer. Ut fra et sykdomsbilde med alvorlige kroniske smerter og andre uttalte symptomer blir det nærmest spekulativt, ifølge Aas, å trekke ut de kognitive symptomene som en selvstendig enhet. Hun mener derfor sykdomsbildet til Rød ikke kan sies å være karakteristisk i forhold til den eksponering hun har vært utsatt for.

Avslag er feil lovforståelse
På bakgrunn av konklusjonen til Aas valgte NAV i 2008 å avslå søknad om godkjenning av hørselsnedsettelse samt

«mulig kvikksølvpåvirkning» som yrkessykdom likestilt med yrkesskade for Rød. Dette under henvisning til at overlege Aas hadde uttalt at søkeren ikke hadde vært eksponert for kvikksølv i en slik grad at hun regnes for å være kvikksølvforgiftet. NAV uttalte at de fant å måtte legge spesialisterklæringen til grunn og at Rød dermed ikke ble vurdert å ha et karakteristisk sykdomsbilde.

Trygderetten skriver i sin dom at de antar at overlege Aas har brukt prinsippet om at symptomene må være spesifikke fordi loven opererer med begrepet «karakteristisk sykdomsbilde». Denne oppfatningen bygger ifølge retten på en feilaktig lovforståelse. Retten påpeker at når det gjelder eksponering av kvikksølv vil tvistespørsmålet dreie seg om hvorvidt vedkommende har symptomer som tilsvarer dem man finner ved kvikksølvforgiftning eller symptomer som tilsvarer dem man finner ved en følgetilstand etter en slik forgiftning. Det skal ikke foretas en konkret årsaksvurdering. Man

skal utelukkende se på symptomenes art. Dersom eksponeringen har vært tilstrekkelig til å frembringe symptomene, og de kan anses å ha oppstått i rimelig tid, skal yrkessykdom godkjennes med mindre NAV kan bevise at det foreligger en annen sykdom eller påvirkning som er en mer sannsynlig årsak til symptomene.

Rettens medisinske presiseringer

I saken til Oliva Rød valgte retten på selvstendig grunnlag å innhente en sakkyndig uttalelse fra professor Bjørn Hilt, Arbeidsmedisinsk avdeling, St. Olavs Hospital Universitetssykehuset i Trondheim, for at man kunne få en sakkyndig vurdering basert på folketrygdloven paragraf 13-4 og ILO-konvensjon nummer 42 (om skadebot for yrkessykdommer) som Norge er bundet av.

Retten ga Hilt opplysning om hvilke faktum den har lagt til grunn med hensyn til Røds arbeidssted, arbeidsmetoder og eksponering. Retten presiserte at begrepet

“karakteristisk sykdomsbilde” i folketrygdlovens forstand er et juridisk begrep som har et særskilt innhold i sammenheng med godkjennelsesproblematikken for yrkessykdommer. I mandatet overfor Hilt redegjorde retten for lovforståelsen og opplyste at Rød har påberopt seg «medisinske plager i form av smerter i kroppen, tretthet, store konsentrasjonsvanskeligheter, hukommelsessvikt, utmattethet, skjelvinger i muskulaturen samt blødninger som ung, abort, for tidlig nedkomst samt sterilitet».

På dette grunnlaget anmodet retten Hilt å vurdere hvorvidt det var mer enn 50 prosent sannsynlighet for at kvikksølv anvendt i forbindelse med manuell tilvirkning av amalgam av kvikksølv og sølv til tannfyllinger

har et slikt skadepotensiale at det kan medføre en eller flere av de symptomene som Rød har, eventuelt hvorvidt slike symptomer kan forventes ut fra de vitenskapelige undersøkelser som er foretatt, og med en hyppighet som avhenger av påvirkningsgrad og tid. Dette i forhold til beskrivelsen i folketrygdloven paragraf 13-4 andre ledd bokstav «a».

Manglende bevis fra NAV
Bjørn Hilt ble også bedt om å vurdere om NAV kan føre tilstrekkelig bevis for at det er mer sannsynlig at Rød har en sykdom eller har vært utsatt for en annen påvirkning som kan anses som årsak til de aktuelle symptomene, med henvisning til folketrygdloven paragraf 13-4 andre ledd bokstav «d».

Retten overlot til Hilt å avgjøre om han ønsket å innkalle Rød til undersøkelse.

Betydelig kvikksølv-eksponering

Professor Hilt skriver i sin redegjørelse for retten at kvikksølv-eksponeringen stort sett var høyere på 1960- og 70-tallet. Videre redegjør Hilt for at det er på det rene at tannhelsesekretærene stort sett ble noe mer eksponert enn tannlegene. Han skriver også: «Det var dessverre også vanlig at metallisk kvikksølv ble veid og blandet manuelt og at arbeidet foregikk i uventilerte lokaler med tregulv der søl (som ofte var vanlig) var vanskelig å samle opp. Selv om det ikke foreligger noen målinger av kvikksølvkonsentrasjon i urin fra Rød fra den tid

hun var eksponert, eller målinger av kvikksølvkonsentrasjon i arbeidsatmosfæren der hun arbeidet, må en likevel anta at hennes eksponering for kvikksølv i tannhelsetjenesten fra 1963 og framover ut fra beskrivelsen har vært betydelig.»

Hilt skriver at Rød erfarte fra første halvdel av 1970-tallet symptomer som må sies å kunne være forenlig med mikromerkurialisme. Symptomene var diffuse og hun var ut og inn av sykehus uten at noen klarte å finne ut hva som feilte henne. Til slutt endte hun opp med at hun hadde fibromyalgi nærmest på psykisk grunnlag, noe som i beste fall må sies å ha vært en forlegenhetsdiagnose. Når en rimelig frisk og ellers oppegående ung kvinne som i sitt arbeid er utsatt for metallisk kvikksølv får symptomer med blant annet abnorm tretthet og kraftløshet, og etter

hvert også kognitive funksjonsproblemer som ingen fant noen medisinsk eller psykiatrisk forklaring på, mener Hilt at det er sannsynlig at dette faktisk var forenlig med en kjent toksisk virkning av metallisk kvikksølv, såkalt mikromerkurialisme.

Hilt skriver også at symptomer med smerter er noe mer ukarakteristisk i forhold til kjente virkninger av metallisk kvikksølv, og når det gjelder aborter og andre svangerskapskomplikasjoner så er sammenheng ut fra litteraturen enda mer usikker. Det samme gjelder infeksjoner og blødninger som følger av lavt antall blodplater. Selv om det kan virke påfallende at det er ganske mange av de tidligere tannhelsesekretærene som har fått påvist lavt stoffskifte, er det ikke holdepunkter for å sette dette i sammenheng med deres eksponering for kvikksølv.

Tannhelsesekretær Oslo vikariat 100%

Vår tannhelsesekretær går ut i barselpermisjon, og vi søker derfor tannhelsesekretær til ett års vikariat med oppstart april/mai 2011. Stillingsprosenten kan justeres etter avtale, 60-80%, men vi ønsker helst 100%. Det kan bli muligheter for videre ansettelse etter dette året.

Arbeidsoppgaver er primært:

- Assistere tannleger, rydde av og dekke på stol, steril
- Resepsjon, mottak av pasienter og telefoner
- Holde orden på timebok
- Forefallende arbeid, varebestilling
- Generelt renhold

Vi søker deg som:

- er pålitelig, blid og positiv
- trives med hektiske dager
- liker orden og system
- er flytende i norsk, muntlig og skriftlig
- trives som bindeledd mellom pasient og behandler

Det er en fordel med erfaring. Vi bruker Opus journalsystem.

Vi kan tilby:

- Moderne utstyr og flotte, lyse lokaler
- Engasjerte og blide kolleger
- Sosialt miljø i tett samarbeid
- Til dels stort ansvar, da tannhelsesekretæren er en nøkkelperson hos oss.

Søknad sendes calia.tannklinikk@calia.no, spørsmål 48890823.

CALIA

CALIA Tannklinikk, Haakon VII's gate 10, 0161 OSLO
Telefon: 22 83 44 11

Kvikksølvveksponeering

Trygderetten har i sin dom lagt vekt på kvikksølv-dokumentasjon samlet inn og publisert av Kåre Lenvik, overingeniør i Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI), og retningslinjer om kvikksølv utarbeidet av Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO).

Av: Trygve Bergsland

I en artikkel i tidsskriftet til Den Norske Tannlegeforening, signert Kåre Lenvik, Torill Woldbæk og Kristin Halgard fra STAMI, er arbeid med kvikksølv beskrevet slik: «I tannhelsetjenesten er det mange scenarier for potensiell kvikksølvveksponeering, både i forbindelse med håndtering av rent kvikksølv og gjennom arbeid med amalgam. Personellet kan bli eksponert for både damp og finfordelte partikler i lufta, og ved hudkontakt. Kvikksølvets store fordampningsevne gjør at kvikksølv må oppbevares tillukket. Av samme grunn er søl og

lekkasje alvorlig, da det vil representere en konstant forurensningskilde så lenge det er kvikksølv til stede. Dertil kommer at kvikksølvets flytende form gjør at det ved søl lett forsvinner i sprekker og lignende og er nesten umulig å få fjernet. Både bygningstekniske og hygieniske forhold er viktig for å redusere risikoen for eksponering.»

Treg utvikling

Ingeniørene i STAMI skriver videre at eksponering i forbindelse med preparering av amalgam er spesielt problematisk.

«Forskjellige metoder har gjennom årene blitt benyttet til prepareringen; fra manuell blanding med morter og utpressing av overskytende kvikksølv med hendene, til bruk av automatiske blandingsmaskiner. Bruk av predoserte kapsler er etter hvert

blitt vanlig. Ved utpressing av kvikksølv med håndflatene kan metallisk kvikksølv sette seg på hendene, i blant annet fine hudriller. Ved røyking og spising kan dette medføre eksponering via munnen. I en undersøkelse på begynnelsen av 1970-tallet ble det registrert automatisk blandemaskin på 14 av 15 klinikker som ble undersøkt, og manuell blanding av amalgam på én klinikk. Det viste seg imidlertid at blandemaskinene ikke alltid virket tilfredsstillende, noe som gjorde at klinikkassistentene måtte presse ut overskytende kvikksølv med hendene.»

Kobberamalgam

Tannhelsepersonell som arbeidet med kopperamalgam, har vært særlig utsatt ifølge forfatterne. Dette skyldes ifølge artikkelen måten kopperamalgamet ble laget på, nemlig ved oppvarming i skje eller reagensrør, før det ble helt over i en morter. Det er vist til at en slik oppvarming kan føre til en mangedobling av kvikksølvkonsentrasjonen i lufta sammenlignet med arbeid uten oppvarming. Det er vist at kvikksølv i urin var høyere hos personer som arbeidet med kobberamalgam enn hos personer som ikke arbeidet med kopperamalgam. Rapporten oppsummerer funnene i de statistiske opplysningene slik: «Det var høye kvikksølvverdier for alle yrkeskategorier i 1960-årene med en gradvis nedgang frem til i dag. Nivåene for 1990-årene er omtrent 1/10 av hva de var i 1960-årene.»

Sammensetning

Amalgam er beskrevet som legeringer av kvikksølv og andre metaller der omtrent 50 prosent av blandingen består av kvikksølv målt i forhold til vekten av blandingen. De andre materialene som kvikksølv blandes med for å fremstille amalgam er sølv, tinn og ofte kobber og sink. Kvikksølv finnes imidlertid i flere former. Det finnes organisk og uorganisk kvikksølv, og disse har ifølge rapporten forskjellige egenskaper.

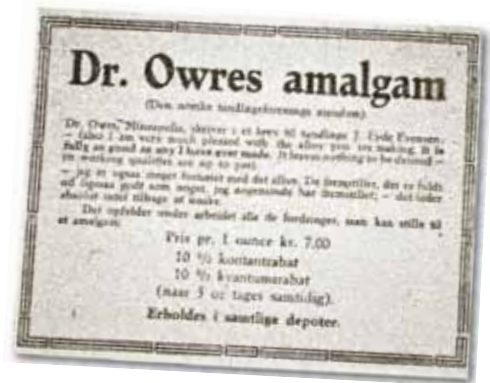
Uorganisk kvikksølv er kvikksølv som ikke inneholder kullstoff. Ifølge ILOs safework-opplysninger finner man slikt kvikksølv i naturen i form av sulfid (HgS). Slikt kvikksølv er, ifølge ILO, mest brukt i uorganiske blandinger som amalgamer. ILO viser

til at uorganisk kvikksølv i visse sammenhenger er blitt forbudt på grunn av at arbeiderne som arbeider med fremstilling av amalgamer blir utsatt for forgiftning. ILO omtaler farene ved kvikksølveksponering – både når det gjelder organisk og uorganisk kvikksølv. ILO opplyser at inhalasjon av kvikksølv er den vanligste inngangsveien for kvikksølv til menneskekroppen. Omkring 80 prosent av inhalert kvikksølv tas opp i lungene. Opptak av kvikksølv i fordøyelsessystemet er imidlertid ufarlig.

Svekkelse av nyrer og nervesystem

Den vanligste måten, ifølge ILO, å få i seg uorganisk kvikksølv på, er ved innånding via lungene (atomisering av kvikksølv-salter) og gjennom spiserøret. Det er beregnet at omtrent 10 til 20 prosent av inntatt kvikksølv blir tatt opp via fordøyelsessystemet. Det er mulig at kvikksølv blir tatt opp gjennom huden, men opptaket er lite. Etter at kvikksølv er tatt opp i kroppen, forblir det der i en kort stund i metallisk form. Dette forklarer hvorfor kvikksølvet kan penetrere blodbaneparrieren i hjernen. Når kvikksølv kommer ut i blod og vev, blir det raskt oksidert og omdannet til Hg²⁺ kvikksølvion. Slike ioner fester seg til proteinene i kroppen. I blodet blir kvikksølv distribuert mellom blodplasma og de røde blodlegemene. ILO angir at kvikksølv blir lagret både i nyrene og i hjernen ved eksponering for kvikksølv-damp. Når man eksponeres for kvikksølv-salter blir kvikksølvet lagret i nyrene.

Når det gjelder kronisk eksponering av kvikksølv, i motsetning til akutt eksponering, begynner forgiftningen snikende. Dette medfører at det er vanskelig å oppdage kvikksølvforgiftning. Det er nervesystemet som er hovedmålet for kvikksølv-forgiftningen. Etter hvert kan forgiftningen medføre endringer i personligheten til den eksponerte og føre til personlighetsforstyrrelser. Kvikksølvforgiftning kan også føre til fordøyelsesproblemer og vekttap. Etter hvert vil ikke avbrudd av eksponering kunne forbedre helsetilstanden. Det vil si at den kvikksølveksponerte har fått en varig følgetilstand eller forgiftningstilstand. ILO

sondrer mellom lav og høy grad av eksponering. ILO angir at konsekvensene av lavdosedeksponering av kvikksølv ennå ikke helt er dokumentert og de er derfor ikke helt forstått. Ved høy eksponering vil nyrefunksjonen kunne svekkes. Når det gjelder den påvirkning kvikksølv har på nervesystemet, opplyser ILO at man i de senere år har fått bedre kunnskap om konsekvensene av lave kvikksølvverdier. Til slutt angir ILO at kronisk kvikksølvforgiftning medfører mild anemi som noen ganger kan forårsake endringer i sammensetningen av blodet.

Helsefarlige konsentrasjoner

I en artikkel skrevet av Kåre Lenvik, Torill Woldbæk og Kristin Halgard, er det gitt en oversikt over fremstillingsmåter for amalgam. Det fremgår av denne artikkelen at det er såkalt elementært kvikksølv som brukes i tannhelsetjenesten. I normal tilstand er elementært kvikksølv et lett flytende metall som ved en temperatur på null grader allerede har et damptrykk på 0,000185 mm Hg. Dette tilsvarer 0,2 mg kvikksølv per m³ luft. Ved 25 °C er metningskonsentrasjonen omtrent 2 mg/m³. Det er vist til at den administrative norm er satt til 0,05 mg/m³. For tannhelsepersonell kan det derfor lett oppstå en helsefarlig konsentrasjon av kvikksølv i luften de arbeider i.

Professor Bjørn Hilt har i sin rapport til trykkeretten opplyst at tannhelsepersonell i Norge har vært eksponert for metallisk kvikksølv (Hg⁰) når ikke annet eksplisitt er angitt i rapporten, noe retten har lagt til grunn. Retten skriver at den derfor har lagt til grunn at Oliva Rød har vært eksponert for metallisk kvikksølv, det vil si uorganisk kvikksølv.

Fokus på yrkesskadesaker

Av: Anders Lindstrøm, juridisk leder i Parat

Trygderettens to kjennelser i desember i «kvikksølvssakene» oppleves både som et gjennombrudd og ikke minst rettferdig for de berørte tannhelsesekretærene.

Kjennelsene fra trygderetten er meget grundige, ikke minst når det gjelder de rettslige vurderinger som er foretatt. Det er fremdeles en mulighet for at staten kan anke sakene innenfor ankefristen på et halvt år, noe som vil være uvanlig, men som vi må være forberedt på at kan skje. Konsekvensen av en anke vil være nye år med venting for en utsatt gruppe arbeidstakere, noe som vil være særdeles belastende.

Gerds betydning i kvikksølvskampen
Jeg husker godt mitt første møte med leder i ThsF, Gerd Bang Johansen, kort tid etter at Parat var blitt etablert som ny organisasjon. Kvikksølvssaken hadde nettopp «eksplodert» i media etter det første NRK Brennpunkt-programmet og pågangen fra media var stor. Gerd var på det tidspunktet fullstendig uerfaren

med å håndtere media, og skulle i sine første intervjuer i tv og radio. Hun var mildt sagt nervøs. Men etter intern «briefing» og et lynkurs hos en mediakonsulent, behersket hun raskt media med stor selvsikkerhet. Gerd har en stor del av æren for at vi nå ser resultatet etter mange års kamp i kvikksølvssakene. Med sin seriøse arbeidsform og sin etterrettelighet har hun gitt både kvikksølvssaken og ThsF et respektert «ansikt utad».

Parats arbeid med yrkesskadesaker
Parats advokater har, ikke minst som følge av kvikksølvssaken, et økt fokus på yrkesskadesaker. Yrkesskadesakene blir stadig flere, og det er en økt tendens til at belastningslidelser og sykdom er årsaker til uførhet. Mange av arbeidstakerne opplever at det er arbeidet som er årsaken til uførheten. Det er derfor et dilemma og en utfordring at belastningslidelser ikke er definert som yrkesskade, og at det kun er et fåtall sykdommer som er definert som yrkessykdommer og dermed faller inn under yrkesskadeerstatningen. Dessverre er det også

en kjensgjerning at det er kvinner som rammes hardest av dette, for eksempel innenfor pleie- og omsorgsyrkene hvor hjelpepleiere og tannhelsesekretærer er klare eksempler.

Parats advokater tar konsekvensen av dette og er i gang med å øke kompetansen på yrkesskadesaker. Den 26. januar i år gjennomførte vi et seminar i samarbeidspartneren advokatfirmaet Vogt & Wiig, hvor temaet var viktigheten av grundig saksbehandling i forbindelse med yrkesskadesaker. Med bakgrunn i erfaringene fra kvikksølvssakene viser det seg at valg av rådgivende lege kan ha direkte innflytelse på utfallet av behandlingen i NAV. Dette gjør at advokatene som bistår i yrkesskader må være påpasselige når det gjelder hvilke rådgivende leger og sakkyndige som velges. Det er også viktig i disse sakene at det utredes og innhentes all nødvendig dokumentasjon i henhold til de krav NAV og myndighetene krever.

www.dentalcare.no

Hos oss handler det om å tilby kvalitet...

Dental Care

Årvollskogen 51, 1529 Moss
Tlf: 69 23 55 66 - Fax: 69 23 55 65
E-post: post@dentalcare.no

Rødt vinkelstykke fra NSK i rustfritt stål

Correct Sit sessel

Stern Weber autoclave.

ThsF-Kongressen 2011

«Ikke uten min tannhelsesekretær»

Clarion Hotel Oslo Airport, Gardermoen
11. mars 2011

Meld deg på nå!
Påmeldingsfrist innen
15 januar 2011

Tannhelsesekretærenes Forbund - ThsF inviterer alle tannhelsesekretærer til ThsF-kongressen

Magnar Kleiven,
overlege på Borgestad-
klinikken i Skien. Tillegg
er han foredragsholder og
moderator i eget selskap,
Vilje RS.

Liv Jorun Solstad,
overlege i Skien, ThsF RS.
Hun holder kurs og
foredrag i kommunikasjon.

Trond R. Hole,
er generalsekretær
i Parat. Han har lang
politisk leder erfaring
som generalsekretær
i Helse.

Arne Krokan,
er professor ved NTNU,
hans selskap holder og
holder foredrag om
hvordan internett endrer
samfunnet.

Kari Ormstad,
overlege i gynekologi
ved St. Olavs Hospital
i Trondheim.

ThsF-kongressen 2011

Det arrangeres en ny fagkonferanse, «Ikke uten min tannhelsesekretær», fredag 11. mars. Som vanlig blir det mange gode og interessante foredragsholdere som ønsker å inspirere i tillegg til å gi deg faglig oppdatering.

Målet med kongressen er et ønske fra ThsF om at tannhelsesekretærene skal utvide sitt nettverk i tillegg til å få inspirasjon og faglig oppdatering som fremmer yrkesidentiteten. Kongressen blir avholdt på Clarion Hotel Oslo Airport, Gardermoen.

Påmeldingsfristen er utløpt, men vil du forsøke å bli med kan du sende en e-post til thsf@parat.com. Det kan bli noen endringer på slutten som kan gi noen ekstra plasser.

Foredragsholdere er:

Magnar Kleiven, overlege på Borgestadklinikken i Skien
Liv Jorun Solstad, kommunikasjonseksper
Trond R. Hole, generalsekretær i Parat
Arne Krokan, professor ved NTNU
Kari Ormstad, overlege i gynekologi ved St. Olavs Hospital i Trondheim

Blør du i tannkjøttet?

Nyhet!

Blødende tannkjøtt kan være en indikasjon på betennelse. Det kan føre til tap av tenner og økt risiko for hjerte- og karsykdommer.⁽¹⁾

Flux Klorhexidin⁽²⁾ forebygger

- ✓ Blødende tannkjøtt
- ✓ Plakkdannelse
- ✓ Hull i tennene

Mild og god smak!

Kun på apotek.

1. Journal of Clinical Periodontology 2008; 35: 473-478.
2. Anbefalt bruk i 14 dager

FLUX

God tannhelse for hele familien

www.fluxfluor.no

Konferanser og temadager i regionene

Følg med på www.Parat.com – flere arrangement kommer

Region Nord Fredrik Langes gt. 13, 9008 Tromsø. Terminalvn. 10, 8006 Bodø, nord@parat.com Sentralbord: 21 01 36 00. Faks: 21 01 38 00

28.2.	Regionkonferanse om årets flaggsak	1 dag		Tillitsvalgte
1.3.	Regionkonferanse for tillitsvalgte	1 dag		Tillitsvalgte
21.3.	Pensjon i offentlig sektor	½ dag	Bodø	Medlemmer og tillitsvalgte
5.9.	Regionkonferanse for tillitsvalgte	1 dag		Tillitsvalgte
5.9.	Medlemsmøte om årets flaggsak	½ dag		Medlemmer og tillitsvalgte
6.9.	Regionmøte for tillitsvalgte	1 dag		Tillitsvalgte

Region Midt Kjøpmannsgt. 35, 7011 Trondheim, midt@parat.com Sentralbord: 21 01 36 00. Faks: 21 01 38 00

2.3.	Pensjon i offentlig sektor	½ dag	Molde	Medlemmer og tillitsvalgte
22.3.	Pensjon i offentlig sektor	½ dag	Stjørdal	Medlemmer og tillitsvalgte
7.3.	Regionkonferanse om årets flaggsak	1 dag		Tillitsvalgte
5.5.	Tillitsvalgtkonferanse	2 dager		Tillitsvalgte
7.9.	Regionkonferanse for tillitsvalgte	1 dag		Tillitsvalgte
7.9.	Medlemsmøte om årets flaggsak	½ dag		Medlemmer og tillitsvalgte
8.9.	Regionmøte for tillitsvalgte	1 dag		Tillitsvalgte

Region Vest Valkendorfs gate 5, 5012 Bergen, vest@parat.com Sentralbord: 21 01 36 00. Faks: 21 01 38 00

14.2.	Medlemsmøte med foredrag	½ dag	Stavanger	Medlemmer og tillitsvalgte
17.3.	«Ta-med-en-venn» temakveld, Parat Ung	½ dag	Bergen	Medlemmer Parat Ung
23.3.	Regionkonferanse om årets flaggsak	1 dag	Bergen	Tillitsvalgte
23.3.	Medlemsmøte	½ dag	Bergen	Medlemmer og tillitsvalgte
24.3.	Regionkonferanse for tillitsvalgte	1 dag	Bergen	Tillitsvalgte
6.4.	Medlemsmøte med foredrag	½ dag	Aksdal	Medlemmer og tillitsvalgte
26.9.	Regionkonferanse for tillitsvalgte	1 dag	Bergen	Tillitsvalgte
26.9.	Medlemsmøte om årets flaggsak	½ dag	Bergen	Medlemmer og tillitsvalgte
27.9.	Regionmøte for tillitsvalgte	1 dag	Bergen	Tillitsvalgte
24.10.	Medlemsmøte	½ dag	Stavanger	Medlemmer og tillitsvalgte

Region Øst Brugata 19, 0133 Oslo, ost@parat.com Sentralbord: 21 01 36 00. Faks: 21 01 38 00

17.1.	Arv etter testament	½ dag	Oslo	Medlemmer og tillitsvalgte
25.1.	Cato Zahl Pedersen	½ dag	Sarpsborg	Medlemmer og tillitsvalgte
1.2.	Cato Zahl Pedersen	½ dag	Lillehammer	Medlemmer og tillitsvalgte
2.2.	Presentasjonsteknikk	2 dager	Hunderfossen	Tillitsvalgte
21.3.	Regionkonferanse om årets flaggsak	1 dag	Gardermoen	Tillitsvalgte
22.3.	Regionkonferanse for tillitsvalgte	1 dag	Gardermoen	Tillitsvalgte
25.6.	Hunderfossen familiepark	1 dag	Hunderfossen	Medlemmer og tillitsvalgte
19.9.	Regionkonferanse for tillitsvalgte	1 dag	Gardermoen	Tillitsvalgte
19.9.	Medlemsmøte om årets flaggsak	1 dag	Gardermoen	Medlemmer og tillitsvalgte
20.9.	Regionmøte for tillitsvalgte	1 dag	Gardermoen	Tillitsvalgte

Region Sør

Grev Wedelsgt. 12, 3111 Tønsberg, tlf.: 33 31 74 40, faks 33 31 78 30. Vestre Strandgt. 42, 4611 Kristiansand, tlf.: 38 09 92 39, Epost sor@parat.com

9.3.	Regionkonferanse om årets flaggsak	1 dag	Kr.sand	Tillitsvalgte
10.3.	Regionkonferanse for tillitsvalgte	1 dag	Kr.sand	Tillitsvalgte
29.3.	Fokus og vilje i motbakke	½ dag	Arendal kino	Medlemmer og tillitsvalgte
25.5.	Medlemstur med M/S Klipperfjord (Nøtterøy rundt)	½ dag	Tønsberg	Medlemmer og tillitsvalgte
29.5.	Medlemstur på Telemarkskanalen	½ dag	Skien	Medlemmer og tillitsvalgte
8.6.	Medlemstur med MS Drammen	½ dag	Drammen	Medlemmer og tillitsvalgte
14.9.	Regionkonferanse for tillitsvalgte	1 dag	Tønsberg	Tillitsvalgte
14.9.	Medlemsmøte om årets flaggsak	½ dag	Tønsberg	Medlemmer og tillitsvalgte
15.9.	Regionmøte for tillitsvalgte	1 dag	Tønsberg	Tillitsvalgte

Ta kontakt med regionskontoret for nærmere opplysninger. Påmelding hos regionkontoret eller på www.Parat.com

Fikk du ikke invitasjon til kurset?

Tillitsvalgte får tilsendt kursinvitasjon på e-post. Hvis du som er tillitsvalgt ikke er registrert med riktig vervkode eller riktig e-postadresse i medlemsregisteret, vil du ikke få invitasjoner til kurs.

Spørsmål om kurs?

Les mer om på www.Parat.com under «Kurs og utdanning» i venstremenyen eller «Kursaktiviteter og møtekalender» i høyremenyen. Spørsmål om kurs kan også rettes til ditt regionkontor eller sendes på e-post til kurs@parat.com.

Av: Laila Aas Dyrøy

I september ble det avholdt fagdag for tannhelsesekretærene i fylket. Fagdagen ble avholdt i forkant av etatsmøtet for hele tannhelsetjenesten.

Parat og Tannhelsesekretærenes Forbund (ThsF) bistod med midler og profileringsartikler, og fylkestannlege Anthony Normann Valen ga deltagerne permisjon denne dagen. Bjørn Are Sæther fra Parat informerte om årets kommuneoppgjør og de lokale forhandlingene. En lydhør forsamling fikk dermed mye nyttig informasjon.

Jørn Herje, som er rådgivende overtannlege for Helfo Midt-Norge og Helfo Nord, holdt kurs i systemet for direkteoppgjør knyttet til tannbehandling. Diagnoser og dokumentasjon må være riktig og på plass for at voksne skal få støtte til tannbehandling fra folketrygden. Etter de nye reglene er det tannlegen som vurderer om pasienten har rett på stønad, men det er ofte tannhelsesekretærene som gjør den praktiske jobben med å fylle ut skjemaene. Svein Nesseth fra NDD holdt kurs i vedlikehold av roterende instrumenter og Unit. Riktig vedlikehold er viktig og blir i lengden en økonomisk gevinst for arbeidsgiver, i tillegg til at dette er en del av hygieneansvaret for autoriserte tannhelsesekretærer.

Supertannleger

Tannhelsetjenestens kompetansesenter Sør (TKS) i Arendal skal rekruttere og videreutdanne tannleger og tannhelsepersonell for fem fylker i Sør-Norge. Ifølge Arendals Tidende har de sikret seg én av de ni kjeve- og ansiktsradiologene som finnes i Norge.

Det regionale senteret er etablert i underetasjen på sykehuset i Arendal. De er en av aktørene som skal dekke behovet for spesialisttjenester innen tannhelse for befolkningen i fylkene Vestfold, Buskerud, Telemark og Aust-og Vest-Agder. TKS skal være et supplement til privat sektor når det gjelder pasientrettede spesialisttannhelsetjenester.

Rotfylling

TKS har allerede knyttet til seg endospesialist, spesialist på rotfyllinger. Kjeveortoped, tannlege med spesialisering i tannreguleringer og endodontist, spesialist på tannkjøtt sykdommer. De ønsker også å få på plass spesialist innen barnetannpleie (pedodontist) og oral protetikk, som lager kroner, broer og også proteser og implantater.

FAKTA:

Det jobber seks tannhelsesekretærer, én resepsjonist, ni tannleger og daglig leder ved senteret. Staten eier og dekker 60 prosent av kostnadene, mens senteret er organisert som et interkommunalt selskap. De fem fylkene har like eier- og driftsandeler. Det er investert rundt 10 millioner kroner i topp moderne utstyr der man tar i bruk videokonferanse og telemedisin.

Kilde: Arendals Tidende

Medlemsmøte i Rogaland

I oktober var de fylkeskommunale medlemmene i Rogaland invitert av hovedtillitsvalgt, Kari Mette Skjelbred, til medlemsmøte på Harry Pepper i Stavanger. Nestleder i forbundet, Anne-Gro Årmo, var til stede, og det ble informert om aktuelle saker i tillegg til at medlemmene bidro med spørsmål og var aktive i diskusjonene.

På dag to var det lokale forhandlinger med tannhelsetjenesten, og Anne-Gro var til stede sammen med Kari Mette. Forhandlingene var konstruktive og resultatene ble gode for mange av medlemmene, ifølge nestlederen.

NAV med selvkritikk

NRK Brennpunkt sådde før jul tvil om NAVs saksbehandling av kvikksølv sakene, noe som førte til at arbeids- og velferdsdirektør Joakim Lystad nedsatte et internt granskningsutvalg. Utvalget går langt i forhold til å ta selvkritikk.

Av: Trygve Bergsland

Utvalget har vært ledet av assisterende arbeids- og velferdsdirektør, Yngvar Åsholt, som skriver i forbindelse med publiseringen av rapporten at det er svært viktig at befolkningen har tillit til at saker som behandles i NAV bygges på fakta, og at NAV fatter avgjørelser i tråd med de rammene lovgiver har gitt. Arbeids- og velferdsdirektør Joakim Lystad skriver samtidig at NAV vil iverksette de foreslåtte tiltakene så snart det lar seg gjøre.

– Jeg som leder av utvalget har forsøkt å gjennomføre en evaluering med et åpent sinn der vi har sett på saken med «nye øyne». Det ble stilt spørsmål ved vår troverdighet som forvaltningsorgan, noe vi måtte rydde opp i. Evalueringen som er gjennomført har gått igjennom tre hovedområder: De medisinske spørsmålene, NAVs egne prosedyrer og til slutt en juridisk vurdering basert på vår lovtolkning kontra de siste avgjørelsene i trygderetten. De medisinske spørsmålene er behandlet av Kunnskapssenteret på oppdrag fra helsedirektøren i en egen rapport uavhengig av arbeidet i vårt utvalg, forteller Yngvar Åsholt.

Endring av praksis i strid med regelverket

I NAV-rapporten som er fremlagt skriver utvalget at kjennelsen som ble avsagt i trygderetten den 10. desember er en kjennelse som bryter med trygderettens tidligere praksis, de rammer lovgiver har fastsatt, samt med den praksisen NAV har lagt til grunn for sin behandling av denne typen saker. Kjennelsen gir ifølge utvalget uttrykk

for en endring i kravene til karakteristisk sykdomsbilde, samt til kravene til graden av eksponering. Å følge den rettsoppfatning som trygderetten gir uttrykk for i sin kjennelse, vil etter utvalgets oppfatning innebære en betydelig endring av praksis som, etter en faglig vurdering, vil være i strid med det tydelige regelverket lovgiver har fastsatt.

– NAV erkjenner at kvikksølv er helseskadelig. Mange mener at behandlingen og vurderingen av yrkessykdommer i dag er for streng i forhold til den allmenne rettsoppfatningen, selv om vi ikke kan se at NAVs saksbehandling har større avvik i forhold til dagens lover og retningslinjer. Det har vært behandlet 17 saker knyttet til kvikksølvskader på tannhelsepersonell der utfallet har gått i favør av NAV for de to siste dommene vi fikk nå i desember. De to sakene som i desember ble behandlet i trygderetten reiser flere prinsipielle spørsmål og vil bety en ny praksis i forhold til denne type saker. Sakene sendes nå til Arbeidsdepartementet for politisk vurdering, sier Yngvar Åsholt.

Problematisk juss

I forhold til vurdering av det juridiske grunnlaget for yrkessykdom, henviser NAV-rapporten til at sykdommen må være angitt i forskrift om yrkessykdommer med hjemmel i folketrygdloven paragraf 13-4 (se tidligere omtale i dette bladet, red.).

- Utvalget ser ut til å imøtekomme kritikerne når de skriver at «det er på det rene at kvikksølv eksponering er helseskadelig og at personer som har vært

eksponert for kvikksølv i en arbeidssituasjon kan oppfylle vilkårene for godkjenning av en yrkessykdom. Flere personer som har jobbet innen tannhelsesektoren og vært utsatt for kvikksølv, har helseplager. Dette ser særlig ut til å gjelde tannlegeassistenter. Flere innenfor denne gruppen er innvilget uførepensjon og andre ytelser fra NAV som følge av sine helseplager. Det er påvist at det er en statistisk sammenheng mellom eksponering av kvikksølv og negative helseutfall knyttet til blant annet hukommelse, oppmerksomhet og hodepine. NAV er pålagt av lovgiver å foreta en individuell vurdering av sammenhengen mellom den arbeidssituasjonen bruker har vært i og de helseplager vedkommende har fått, når et krav om godkjenning av en yrkessykdom som følge av kvikksølv eksponering skal behandles. Et krav om godkjenning av yrkessykdom skal behandles individuelt og lovgiver har fastsatt flere vilkår som må være oppfylt for å kunne godkjenne helseplager som yrkessykdom».

- Samtidig skriver utvalget at «Stortinget har vedtatt at disse vilkårene er kumulative, det vil si at alle vilkårene må være oppfylt samtidig for å kunne konkludere med tilstrekkelig årsakssammenheng mellom eksponering i arbeid og sykdom. NAV har søkt å føre en likeartet praksis ved behandlingen av krav om godkjenning av yrkessykdom som er i tråd med regelverket og lovgivers intensjon».

Assisterende arbeids- og velferdsdirektør, Yngvar Åsholt.
Foto: Trygve Bergsland

– Vi mener kjennelsen i trygderetten 10. desember gir uttrykk for en endring i kravene til karakteristisk sykdomsbilde, og endrer kravene til graden av eksponering, sier Åsholt.

Konkrete endringsforslag

Gjennomgangen av dagens rutiner i NAV viser ifølge rapporten at behandling av kvikksølsaker og yrkessykdomssaker tar lang tid. Arbeidsgruppen foreslår blant annet at ansvaret for saksbehandlingen for yrkessykdomssaker faglig sett samles i én enhet – yrkessykdomskontoret.

– Vi tror det er mulig å forenkle saksbehandlingen av denne typen saker ved å samle yrkessykdomssaker i et felles kontor, slik at sakene ikke må gå igjennom en, eller flere, av de 19 andre kontorene som i dag benyttes. 1,9 års behandlingstid er gjennomsnittet for kvikksølsakene, noe som er for lenge, i tillegg til at vi som oftest må innhente supplerende opplysninger. Vi har også fått kritikk for i stor grad å ha benyttet nevrologer og ikke arbeidsmedisinere. Vi ønsker å arbeide tettere med Helsedirektoratet for å inngå avtaler med helseforetakene, der helseforetakene forplikter seg til å avgi spesialisterklæringer i yrkessykdomssaker. Dette vil føre til at arbeidsmedisinske sentra kan benyttes og stille sin ekspertise til disposisjon. Vi ønsker også å inngå et samarbeid med det arbeidsmedisinske miljøet for å få utarbeidet en mal for hvordan vi kan få opplyst en yrkessykdomssak på best mulig måte. Et annet viktig forslag er å sikre søkerne tilgang til egen saksbehandler via telefon eller ved personlig møte, sier Yngvar Åsholt.

Forskning på kvikksølvskader

Nasjonalt kunnskapssenter har kartlagt all forskning knyttet til kvikksølvskader etter at Arbeids- og velferdsdirektoratet ba helse- direktøren om hjelp til å kartlegge og vurdere status knyttet til medisinsk faglig forskning rundt kvikksølv og tannhelsepersonell.

Av: Trygve Bergsland

Kunnskapssenterets oppsummering ble presentert 1. februar, samme dato som NAVs egen granskningsrapport ble presentert. Kunnskapssenteret har gjennomført et systematisk litteratursøk i databaser i tillegg til å ha benyttet fagmiljøene i Norge for å innhente forskningslitteratur. Tannhelsesekretærenes Forbund (ThsF) har i tillegg bidratt med oversikt over aktuelle forskningspublikasjoner. Det ble funnet 981 referanser, der 134 artikler er benyttet i den endelige rapporten på 218 sider. Det ble identifisert 83 studier i forhold til kvikksølv-eksponering hos tannhelsepersonell.

Konklusjoner knyttet til eksponering

Kunnskapssenteret konkluderer med at tannhelsepersonell i Norge utvilsomt har blitt utsatt for kvikksølveksponering, og til dels i høyere doser enn de administrative normene anbefaler. Høyest eksponering er påvist i materiale fra 1960-tallet. Kvikksølvkonsentrasjonen i urin og andre vevsprøver var høyere enn for grupper av ikke-eksponerte, og tannlegeassistenter hadde stort sett høyere konsentrasjon av kvikksølv i urin enn tannleger. I mange studier er det rapportert om enkeltindivider som hadde ekstremverdier av kvikksølvkonsentrasjon i biologiske prøver.

Hovedfunn i rapporten

- Tannhelsepersonell i Norge ble i varierende grad eksponert for kvikksølv på 1960-, 1970- og 1980-tallet. Det er påvist høyest eksponering på 1960-tallet.
- Kvikksølvkonsentrasjonen i urin og i andre vevsprøver var generelt høyere hos tannhelsepersonell enn hos grupper av ikke-eksponerte, både i nordiske og internasjonale studier.
- Tannlegeassistenter hadde stort sett høyere konsentrasjon av kvikksølv i urin enn tannleger.

- Seks studier som rapporterte 64 helseutfall for tannlegeassistenter sammenlignet med ikke-eksponert kontrollgruppe viste at 20 utfall var i favør av kontrollgruppen og tre i favør av tannlegeassistenter.
- Ni studier som rapporterte 62 helseutfall for tannleger sammenlignet med ikke-eksponert kontrollgruppe viste at 13 utfall var i favør av kontrollgruppen og 13 i favør av tannleger.
- Studier uten kontrollgruppe, men av høy metodisk kvalitet, viser statistisk signifikante assosiasjoner mellom kvikksølv i urin og helseutfall for utfallsmål som redusert oppmerksomhet, hukommelse og manuell koordinering. De samme assosiasjonene er indikert i studier som sammenligner tannlegeassistenter med ikke-eksponerte populasjoner.

Helseplager

Kunnskapssenteret skriver at kvikksølveksponering kan gi helseplager. Tidlige og uspesifikke symptomer kan være tretthet, nedsatt appetitt, irritabilitet, angst, uro og depresjon. Dernest kommer sviktende hukommelse, søvnproblemer og personlighetsendringer. Kvikksølvforgiftning kan utvikles til å omfatte skjelving (tremor), synsfeltforstyrrelser og nevropati.

Hyppe overskridelser av grenseverdiene

Norske studier skiller seg ifølge Kunnskapssenteret i liten grad fra resten av Norden og verden for øvrig. I rapporten skriver de at det synes som om tannlegeassistenter har vært utsatt for større mengder kvikksølv enn tannleger. I de fleste studier er det rapportert om enkeltindivider blant eksponerte som har betydelig høyere kvikksølvkonsentrasjon i vev (urin, hår, negler) enn gjennomsnittet. Flere forfattere

bemerket at fire til fem prosent av respondenter har høye verdier (inkludert enkelte «ekstremverdier») av kvikksølv. En norsk studie viser at tannleger på 1960-tallet gjennomsnittlig hadde 240 nmol/l kvikksølv i urin i forhold til 22 nmol/l på 1990-tallet. Tilsvarende tall hos tannlegeassistenter var i 1960-årene gjennomsnittlig 160, og i 1990-årene 21. Denne studien viste også at det på individbasis var relativt hyppige overskridelser av 200 nmol/l kvikksølv i urin på 1960-tallet. 200 nmol/l kvikksølv i urin er biologisk grenseverdi for kvikksølv i urin hos yrkeseksponerte, fastsatt av Arbeidstilsynet. Det er ifølge rapporten ikke registrert noen overskridelser av denne verdien på 1990-tallet.

Klare sammenhenger mellom eksponering og helse

Resultater fra studier som vurderte sammenhengen mellom grad av kvikksølveksponering og helseutfall, viste en sammenheng mellom høye forekomster av kvikksølv i urin og dårlige resultater på noen av utfallsmålene (målt som tester). De fant statistisk signifikante sammenhenger mellom kvikksølv i urin og utfallsmål som redusert oppmerksomhet, hukommelse, manuell koordinering og hodepine. Dette gjaldt for både tannleger (bare menn) og tannlegeassistenter (bare kvinner). I tillegg gjaldt det for depresjon og hudlidelser hos tannlegeassistentene. Verbal intelligens og reaksjonstid var ikke assosiert med kvikksølvnivået i urin.

Kunnskapssenteret er i tvil om det er ytterligere forskningsbehov knyttet til kvikksølvskader som følge av amalgambruk, og mener dette ikke vil være et viktig forskningsfelt fremover.

Spa-pakke

Med naturlige produkter basert på oliven!

Gavesett Spa

Inneholder: Face wash, Peeling gel, Hand cream, Foot cream, Body wash, Body lotion og Multi use cream. Leveres i gavepose eller gaveeske.
Kr 250,- (verdi kr 1.000,-).

Opalescence® tannkrem

Gavesett 1

Inneholder: Liten og stor tannkrem, lipbalm, kr 150,-

Gavesett 2

Inneholder: 2 store tannkrem, lipbalm, kr 200,-

**Sees på
Gardermoen!**

Oliven- håndkrem

En behagelig og skånsom håndkrem.

**Oliven-håndkrem
+ Lipbalm, Kr 100,-**

Jeg elsker kremen!
Den virker veldig drøy
og lukter godt!
Hilsen fornøyd kunde!

Gavesett 3

Inneholder Opalescence tannkrem, tannbørste, tannstikkere, NOD Lipbalm og få med gratis 4 x 1,2 ml Opalescence 10 % til eget forbruk.
Kr 200,- (verdi kr 600,-).

Norsk Orthoform ETABL. 1930
www.norskorthoform.no Depot as

Vår løsning på munnskyll.

Mynte
(*Mentha x. piperita*)

Timian
(*Thymus vulgaris*)

Eukalyptus
(*Eucalyptus globulus*)

Berglyng
(*Gaultheria procumbens*)

I dag finnes det mange ulike munnskyllemidler å velge mellom. Her får du vite mer om hva vi anbefaler, og hvilke ingredienser vi mener er viktige.

Fire eteriske oljer er grunnlaget

Tymol, metylsalicylat, eukalyptol og mentol – fire viktige eteriske oljer som alltid utgjør grunnlaget for Listerine®. De er delvis syntetisk fremstilt, men har alle sin opprinnelse fra naturen og er naturligvis bakteriehemmende. Tymol kommer opprinnelig fra timian, metylsalicylat fra berglyng, eukalyptol fra eukalyptus-treets blader, og mentol fra peppermynte. Eteriske oljer har gode antiseptiske egenskaper og har blitt brukt i munnhelse verden over i lang tid.

Det er de eteriske oljene som gir Listerine® den friske smaken. Til å begynne med opplever noen smaken som veldig sterk, men det er helt normalt. Etter et par ukers bruk blir man vant til det.

Sikkert, effektivt og veldokumentert

- Internasjonale studier over 50 år og over 100 publiserte artikler har bidratt til at Listerine® har en veldokumentert effekt- og sikkerhetsprofil.
- En seks måneders lang RCT-studie er ett eksempel på en undersøkelse som har konkludert med at å skylle med

Listerine® i tillegg reduserer plakkmengden mellom tennene med 48 % sammenlignet med bare å bruke tannbørste og tanntråd.

- Et lavt plakknivå beskytter tannkjøttet og forebygger både karies og dårlig ånde.

En sterk vitenskapelig dokumentasjon i kombinasjon med lang brukserfaring gjør Listerine® med eteriske oljer til et godt og trygt valg.

Er du enig?

Vi lytter gjerne til hva du mener, og hvilke erfaringer du har gjort deg med munnskyll og Listerine®. Ta kontakt allerede i dag.

Tonje Nordlund

Territory Business Manager
tnordlun@its.jnj.com • tlf. +47 416 63 663

Bente Doksæter

Territory Business Manager
bdoksæt@its.jnj.com • tlf. +47 976 84 300

Har du spørsmål om markedsføringen vår, ringer du 00 800 855 000 00.

LISTERINE® CLINICAL

SUPPORTING DENTAL PROFESSIONALS